

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Нацуме
СОСЕКІ

■

СЕРЦЕ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

Книга перша СЕНСЕЙ І Я

I

Його я завжди називав Сенсеєм. Отож і тепер не назву справжнього імені, а лиш писатиму «Сенсей». Це тому, що так для мене природніше, а не тому, що соромлюся людей. Щоразу, коли згадую про нього, кортить сказати: «Сенсей». Та й коли перо в моїх руках, набігає таке саме бажання. І мені зовсім не до душі вживати холодні ініціали.

Познайомився я з Сенсеєм у Камакурі, тоді був ще юним студентом коледжу. Товариш, що відбував канікули на морі, написав, щоб я неодмінно приїхав до нього. Я вирішив роздобути трохи грошей та податися туди. На це згаяв кілька днів. А на третій день мого перебування в Камакурі приятель отримав телеграму, щоб негайно повертався додому. Він не повірив вістці, ніби мати хвора. Вже відколи батьки приневолювали його до одруження, а він щосили відмагався. Як на теперішні звичаї, був замолодий для одруження. Та й наречена не подобалася йому. Тому на літні канікули він не поїхав додому, а навмисне гайнув до моря недалеко від Токіо. Показав мені телеграму й спитав, що робити. Я сам не знав. Звісно, якщо мати справді хвора, то треба їхати. Зрештою він таки поїхав. А я залишився сам.

До початку нового навчального року залишалось ще чимало часу; мені було однаково — чи сидіти в Камакурі, чи вдома, от і надумав ще трохи побути в тому готелі. Мій товариш був син багатія з префектури Цюкоку й не журив-

ся за гроші; проте ще студент, до того ж зовсім юний, тому його гаманець виявився не дуже повнішим від мого. Отим, залишившись сам, я не мав потреби думати про дешевше пристановище.

Готель стояв на самому краю Камакури. Коли хотілось розважитися більярдом чи поласувати морозивом, то доводилося йти стежкою через велике рисове поле. Рикша взяв би двадцять сенів. Де-не-де тут були приватні вілли. Море під боком, і де вже шукати кращого пляжу!

Я щодня купався в морі. Пройшовши кварталом похилених хаток під стріхами, я спускався на берег, який увесь обсідали відпочивальники. Часом море аж кишило чорними головами, як міська лазня. Я не мав тут жодного знайомого й був радий загубитися серед того гамірного велелюддя, безжурно грівся на піску чи плескався у хвилях.

І от у тім гамірнім велелюдді я вперше зустрів Сенсея. Там, на пляжі, тоді було дві чайні. Я без особливого наміру завжди ходив до одної з них. Тутешні курортники не мали таких вигод, як власники вілл у місцині Хасе, а що не було окремих перевдягалень, то десь мала бути одна спільна. Тож тут не тільки пили чай і відпочивали, а й полоскали купальники, змивали з тіла солону воду, віддавали на схов капелюхи та парасольки. Я не мав купального костюма, але боявся, щоб мене не обікрали, тому щоразу залишав свої речі тут.

II

Сенсея я побачив у тій чайній саме тоді, коли він роздягнувся і йшов до моря. А я навпаки — допіру вийшов з води й сушився на вітрі. Між ним і мною метушилося безліч голів. Якби не одна обставина, то я ніколи не звернув би уваги на Сенсея. І хоч пляж був метушливий, а я — байдужий до всього, Сенсей одразу впав мені в око. І це тому, що він прийшов сюди з якимось європейцем.

Тільки-но я переступив поріг чайної, як мою увагу привернув напродив білий колір тіла того європейця. Він носив справжню японську юкату, а це скинув її, поклав на стільчик, згорнув на грудях руки й стояв лицем до моря. На нім не було нічого, окрім звичайних трусів. Це мені видалося дуже дивним. Два дні тому я ходив аж до Юйґахами і там, присівши на піску, дивився, як європейці входять у море. Неподалік того місця, на горбку, стояв готель, отож я зі свого сховку добре бачив чоловіків, що входили у море, і всі вони були в таких купальниках, що прикривали й тулуб, і руки, і стегна. А особливо прикривали своє тіло жінки. Майже всі вони мали шапочки, і їхні голови стриміли з води різними барвами — брунатними, темно-синіми, індиго. По таким видовищі я був уражений, що оцей європеєць стоїть перед усім народом у самих трусах.

Він оглянув себе і щось коротко сказав до японця, що насхильці стояв перед ним. Той якраз підняв рушника, що впав був на пісок, огорнув ним голову й пішов до води. То й був Сенсей.

Я зацікавлено приглядався до двох постатей, що біч-о-біч сходили піщаним берегом. Вони відразу ступили у воду. Потім пробралися через скупчення людей, що галасливо хлюпалися на міліні, а коли опинились на глибокому, то відразу попливли. Вони запливли так далеко, що їхні голови здавалися маленькими цятками. Врешті повернули назад, припливли до самого берега й пішли до чайної. Вони не обмивались прісною водою, а тільки втерлися, вдяглися і швидко кудись пішли.

Коли щезли з моїх очей, я сів на лавочку й закурив. Мої думки безвладно повертались до Сенсея. Я був майже впевнений, що вже десь бачив його. Але ніяк не міг пригадати, де й коли. У ті дні я жив так безжурно, що навіть нудився. Тому наступного дня навмисно пішов до чайної й вигодив таку пору, аби знову зустріти Сенсея. Й ось він прийшов у со-

лом'яному брилі, сам, без європейця. Сенсей зняв окуляри, поклав їх на лавку, тут же пов'язав голову рушником і пішов до моря. Він, як учора, проминув галасливих купальців і поплив сам. І в цю мить мені закортіло наздогнати його. Я біг мілиною так, що на голову сипалися бризки, а коли опинився на глибокому, то поплив у бік Сенсея. Але він лише описав якусь дугу й почав вертатися до берега там, де я й не сподівався. Отож не наздоженеш. Я вийшов на берег, обтріпався й попростував у чайну — Сенсея вже там не було.

III

Наступного дня я також пішов на пляж у ту саму годину й побачив Сенсея. За день — знов те саме.

Але не трапилося слушної нагоди заговорити один до одного чи обмінятися привітаннями. До того ж Сенсей поводився якось відлюдькувато. Він завжди певної години приходив сам і також сам відходив. Начебто і не звертав уваги на довколишнє, хоч яке гамірне воно було. Європейець більше не з'являвся. Сенсей завжди приходив сам.

Одного разу він, як зазвичай, жваво вийшов з води й почав одягати юкату, яку скидав завжди в тому самому місці. Вбрання облипало піском, то він повернувся спиною до пляжу й струсив його. Тоді-то через щілину між дошками випали його окуляри, що лежали під одіжжю. Сенсей пов'язав пояса, та, мабуть, завважив, що окулярів нема, й відразу почав шукати. Я тут же заліз під лавку й подав йому ті окуляри. Сенсей подякував.

На другий день я побіг у море слідом за Сенсеєм. І поплив туди, що й він. Коли ми були метрів за двісті від берега, Сенсей обернувся й озвався до мене. У тім місці просторого синього моря, опріч нас, не було нікого. Яскраве сонце заливало все довкола, куди лиш сягало око, — і море, й гори. Я дав волю своїм м'язам, повним снаги та втіхи, і гарцю-

вав серед моря. Сенсей зупинився, ліг горілиць і спочив на хвилях. Я й собі ліг так само. Небо кидало мені в обличчя яскраву блакить, мов хотіло осліпити. В мене вихопилося: «Як гарно!».

За мить Сенсей змінив позу — видавалося, ніби він серед моря підвівся з ліжка й запитав:

— Пливемо назад?

Я також наліг на руки. А що був міцний тілом, то ще хотів трохи побути у воді. Та коли почув, що Сенсей кличе мене з собою, то з радістю відповів:

— Так, пливемо!

І ми вже разом повернулись до берега.

Відтоді заприятелювали, хоча я ще не знав, де він мешкає.

То було, здається, за два дні, о третій по обіді. Ми зустрілися в чайній, і Сенсей раптом обернувся до мене й запитав:

— Ти ще довго тут пробудеш?

Я не був готовий до такого запитання, тому відповів:

— Не знаю.

Побачив, що Сенсей усміхається, і зняковів. Врешті не витримав і сам запитав:

— А Ви, Сенсею?

Тоді вперше з моїх вуст злетіло слово «Сенсей».

Того вечора я відвідав Сенсея в готелі. Але то виявився не звичайний готель, а окремий будинок на великім обширі храму. Було очевидно, що люди, які також мешкали тут, не родичі Сенсея. Я назвав його «Сенсей», і він криво посміхнувся. Довелося сказати, що я завжди так звертаюся до старших. Водночас запитав про того європейця. Сенсей розповів мені дещо про його дивакуваті звички, сказав, що його вже нема в Камакурі, і додав, що сам дивується, як потоваришував з таким іноземцем, оскільки не дуже радо зближується навіть з японцями. Коли вже мав іти, я обернувся до Сенсея й сказав, що мені здається, начебто я його десь уже бачив, але не можу згадати, де саме. Сподівався, що він має такі самі

думки, і завмер, чекаючи відповіді. А Сенсей трохи подумав і сказав:

— Щось не пригадую, щоб бачив тебе раніше. Ти не помилився?

І в цю мить мене посів якийсь відчай.

IV

Наприкінці місяця я повернувся до Токіо. А Сенсей виїхав з тієї вілли значно раніше. На прощання я запитав:

— Чи можу я відвідати вас удома?

Сенсей відповів коротко:

— Так, приходь.

У ту мить я сподівався трохи теплішого слова, бо гадав, що ми вже щирі приятелі. А така суха відповідь трохи присадила мою впевненість.

Мене потім ще не раз доводила до розпачу така поведінка Сенсея. Часом він завважував це, а часом ні. І хоч я часто впадав у розпач, та й гадки не мав одійти від Сенсея. Радше навпаки — щоразу бував збентежений, мені ще більше кортіло піти до Сенсея. Гадав, як невідступно йти чимраз далі й далі, то колись неодмінно сповняться всі мої сподівання. Я був ще юний, але не хотів коритись іншим. Та не міг збагнути, чому поводжуся так тільки з Сенсеєм. Аж нині, коли вже Сенсея не стало, я все збагнув. Від самого початку нашого знайомства він не мав до мене неприязні. Його інколи мовби холодне і байдуже ставлення не йшло від бажання триматися від мене на відстані. Він, бідолаха, хотів тим сказати, що не вартий такого приятельства. Не відповідав на приязнь інших, бо, мабуть, був з тих людей, що спочатку зневажають себе, а вже потім когось іншого.

Я, звісно, повернувся до Токіо з наміром відвідати Сенсея. До початку навчання ще залишалося два тижні, тож сподівався одного з тих днів зайти до нього. Але дуже скоро по поверненні з Камакури розвіявся мій зачарований настрій.

До того ж моє серце огорнули принади столиці разом із дивними почуттями, коли оживають спогади. Побачу на вулиці студента — і душу проймають надії та тривоги нового навчального року. На якийсь час я забув про Сенсея.

Минув лише місяць навчання, а мене посіла якась млявість. Я вештався містом і ні в чому не знаходив розради, а в моїй кімнаті переймався нудними земними пристрастями. І тоді в моїй уяві знову постав Сенсей. Закортіло побачитися з ним.

Коли я вперше прийшов до Сенсея, то не застав його вдома. А вдруге, пам'ятаю, пішов туди наступної неділі. Була гарна сонячна днина, чисте небо мовби сповнювало тіло радістю буття. Але й того дня я не застав Сенсея. А там, у Камакурі, я з його вуст чув, що він майже завжди вдома. Ще він казав, ніби не любить виходити з дому. Мене взяло якесь невдоволення, сам не знаю чому, тож не відразу пішов до виходу. Стояв і ніяково дивився на служницю. А вона пам'ятала, що минулого разу передавала мою візитку, попросила почекати і зчезла за дверима. Невдовзі вийшла, мабуть, дружина Сенсея. То була гарна жінка.

Вона сказала мені, куди пішов Сенсей. Він мав звичай щомісяця цього дня приносити квіти якомусь будді на кладовищі Дзосігая.

— Оце нещодавно вийшов. Десять хвилин тому чи й менше, — сказала вона якось уїдливо.

Я вклонився і пішов вулицею гамірного міста, як спало на думку й собі піти на кладовище Дзосігая. Мене доймала цікавість, чи зустріну там Сенсея. Отож відразу подався туди.

V

Я зайшов ліворуч від розсадника перед самим цвинтарем і попрямував широкою кленовою алеєю. З чайної в кінці алеї несподівано вийшов чоловік, дуже схожий на Сенсея. Я пі-

ЗМІСТ

Книга перша. СЕНСЕЙ І Я	3
Книга друга. БАТЬКИ І Я	65
Книга третя. СЕНСЕЙ І ПЕРЕДСМЕРТНИЙ ЛИСТ.....	97
Примітки. <i>М. Федоришин</i>	187